

המקדש במדרש

קרח

”וַיִּקַּח קֶרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קֵהָת בֶּן לֵוִי וְדָתָן וְאַבִּירָם בְּנֵי אֱלִיָּאָב וְאוֹזֶן בֶּן פִּלֵּת בְּנֵי רְאוּבֵן: וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאַנְשֵׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאֵתִים נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד אַנְשֵׁי שָׁם: וַיִּקְהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלֵהֶם רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלֶם קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכְכֶם ה' וּמִדּוֹעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קֵהָל ה'” (במדבר ט"ז, א')

פרשתנו מלמדת אותנו עד כמה מסוכנת המחלוקת, במיוחד כשהיא אינה לשם שמים. לעומת זאת המדרש מלמד אותנו שהיפך המחלוקת, האחדות, אינה תלויה בזה שכולם נראים וחושבים אותו הדבר, ודווקא המחשבה ש'כל העדה כולם קדושים', היא הגורמת לפילוג.

בימים אלו, בהם עיני כולנו מתאחדים בתפילה ובציפייה לחזרתם של גלעד, נפתלי ואייל. אנו מבינים עד כמה חשובה האחדות, החיבור בין חלקי העם השונים, כוחה של האומה ומעל הכל השגחתו של הקב"ה עלינו. כל אלו ישתקפו מתוך לימודנו, בתפילה ובתחנונים שישבו במהרה הבנים הביתה.

במדבר רבה פרשה י"ח, ג'
”ויקח קרח מה כתיב למעלה מן הענין (במדבר טו) ועשו להם ציצית. קפץ קרח ואמר למשה: טלית שכולה תכלת מהו שתהא פטורה מן הציצית? אמר לו: חייבת בציצית. א"ל קרח: טלית שכולה תכלת אין פוטרת עצמה ארבע חוטין פוטרת אותה? בית מלא ספרים מהו שיהא פטור מן המזוזה? אמר לו: חייב במזוזה. א"ל: כל התורה כולה רע"ה פרשיות אינה פוטרת את הבית פרשה אחת שבמזוזה פוטרת את הבית? אמר לו: דברים אלו לא נצטוו עליהן ומלבד אתה בודאן הה"ד ויקח קרח אין ויקח אלא לשון פליגא”

מה לשים לב בקריאת המדרש:

- א. המדרש מנסה להבין מה לקח קורח, ומתרחץ 'לקח טלית שכולה תכלת'. את זאת לומד המדרש מסמיכות לפרשה הקודמת, פרשת ציצית.
- ב. טענתו, שאלתו של קורח היא: האם טלית שכולה תכלת או בית שמלא ספרים עדיין חייבים בציצית או במזוזה.
- ג. המדרש לומד זאת גם מתוך המשך הפסוקים: 'כל עדה כולם קדושים'.
- ד. תשובתו של משה היא, שקורח משתמש בהגיון אנושי, 'אתה בודה זאת מליבך', ולא הבין את הציווי של הקב"ה.
- ה. אנו ננסה להבין את עומק המחלוקת ומה הבסיס המוטעה לגישתו של קרח.

חלק א' במדרש: מעלת התכלת

לפני שנדון במחלוקתו של קרח, נשים לב, שהמדרש מבכר את התכלת שבציצית, כעיקר המצווה. זאת גם בהשוואה בין הטלית שכולה תכלת, לבית שכולו מזוזה (ספרים). מתוך כך ננסה להבין מה ההבדל והיחס בין פתילי הציצית ל'תכלת' שבציצית.

"דרש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו 'אם מחוט ועד שרוך נעל' זכו בניו לב' מצות חוט של תכלת ורצועה של תפלין. ... חוט של תכלת מאי היא? דתניא היה ר"מ אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר וכתוב כמראה אבן ספיר דמות כסא" (סוטה י"ז)

רבא מחדש דבר מופלא. בזכות מעשהו (ואולי אפילו אמירתו) של אברהם שוויתר על דבר שהגיע לו מצד הדין, זכו בניו שנים אח"כ במצוות חשובות. כדי להבין מה החשיבות באמירה 'מחוט ועד שרוך נעל', נביא את כל הפסוק: "וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל מְלֶכֶת סְדִם הַרְמְתִי יְדִי אֵל ה' אֱ-לֵי וְעַלְיוֹן קָנָה שָׁמַיִם וְאָרֶץ: אִם מַחֹט וְעַד שְׂרוֹךְ נֶעַל וְאִם אֶקַח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשִׂיתִי אֶת אַבְרָם" (בראשית י"ד).

באמירתו, רצה אברהם להראות שהכל בא מהקב"ה 'קונה שמים וארץ', ולא לתת פתחון פה לאומות העולם שהם סייעו לנו. בזכות אותה אמירה ורק בזכותה, זכינו למצוות 'תכלת' בציצית (אולי הכוונה, שבלי זכותו של אברהם היינו מצווים בציצית, אברהם זיכה אותנו בתכלת).

"ולכך ישראל מצד עצמם לא היו זוכים לאלו המצוות, אם לא היה מדת אברהם שהיה מדתו גורם זה" (ספר חדושי אגדות למהר"ל על מסכת חולין)

אך הגמרא מקשה: 'תכלת מאי היא?' מה כל כך חשוב בתכלת? ומביאה את דברי רבי מאיר על סגולת התכלת- 'תכלת דומה לים וכו'. התכלת מזכירה לנו את 'כסא הכבוד' את הקב"ה המשרה את שכינתו עלינו.

(במאמר מוסגר, שסיביר לנו את הקשר בין אמירתו של אברהם לזכות התכלת והשכינה, נזכיר סוגיה שהבאנו בעבר: "רבי יוחנן אמר: לא הוה שריא שכינה במקדש שני דכתיב יפת א-להים ליפת וישכן באהלי שם. אף על גב דיפת א-להים ליפת אין השכינה שורה אלא באהלי שם" (יומא ט:)) פירוש - הסיבה שלא שרתה שכינה בבית שני, כיוון שהיינו תלויים באומות העולם, השכינה אינה שורה אלא כשהשלטון בארץ ישראל עצמאי)

עתה נבין כיצד פועלת אותה זכות. כיצד 'וראיתם אותה' פועל על המציאות. זאת על פי שני פירושי רש"י, המבארים את הרעיון של 'תכלת דומה לים'. ומעניין לציין ששני הפירושים אינם זהים, אך משלימים אחד את השני.

"מה נשתנה תכלת - שיחדו הקב"ה למצוה זו: דומה לים - שנעשו בו נסים לישראל: ורקיע לכסא הכבוד - ומכח התכלת מזכיר היושב על כסא ועוד נאה לישראל שיהא כסאו עליהם

שנאמר ותחת רגליו וגו' דהיינו רקיע: וכתוב ספיר – ובכסא כתיב ספיר אלמא רקיע
בבמחזה כסא ותכלת לים וים לרקיע ואנן קחזינן" (=ואנחנו רואים את זה)
(רש"י למנחות מג:)

"מה נשתנה תכלת – שהזיקתה תורה לציצית: שהתכלת דומה לים – שהחלזון מן הים הוא
עולה אחת לשבעים שנה ומראית דמו דומה לים וים אנו רואין שדומה לרקיע ורקיע לספיר
וספיר לכסא הכבוד דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר והוא כעצם השמים אלמא
שמים דומין לספיר וספיר הוא כסא הכבוד דכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא וכשהקב"ה
מסתכל בכסא הכבוד שלו נזכר במצוה זו שהיא כנגד כל המצות:" (רש"י לחולין פט.).

'מה נשתנה התכלת מכל צבעונין?' שאלה זאת טעונה בירור, הרי לכל צבע גוון מיוחד.
אלא שהשאלה היא מדוע נתייחד צבע התכלת דווקא למצוות ציצית. ומתוך רבי מאיר –
'תכלת דומה לים'. וכבר כשאנו מסתכלים בצבע זה אנו זוכרים את הקב"ה שעשה לנו
ניסים על הים. ויתרה מכך – הים דומה לרקיע, רקיע לספיר, ספיר לכסא הכבוד.
רש"י מביא כאן שני כיוונים:

כשאנו צופים בתכלת, זהו כאילו צפינו ב'כסא הכבוד', מתוך כך נזכר לפני מי אנחנו
עומדים. כשהקב"ה צופה ב'כסא הכבוד' הוא נזכר בנו מטילים תכלת.
אך למה כזאת אריכות? ניתן לומר בקיצור – 'תכלת דומה לכסא הכבוד'. מתוך דברי רש"י
ניתן להבין, שזה רק 'דומה לדומה', אך לא בדיוק הדבר האמיתי. כלומר, אי אפשר להבין
מהו 'כסאו כבודו של הקב"ה' אלא רק מאחורי כמה מסכים, את הרושם הכללי. גם זה
אמור להספיק לנו 'לזכור את כל מצוות ה'".

החידוש הגדול יותר הוא שבזכות לבישת ה'תכלת' הקב"ה נזכר בנו. ואולי זה קשור
לפירוש נוסף המבאר את תכלת דומה לים – 'שעולה מן הים אחת לשבעים שנה'. אם אנו
כל כך משתדלים בחיפוש אחר התכלת, ראוי שהקב"ה יזכור אותנו.
כך היא הנהגת הקב"ה בעולמו. מצד אחד אנחנו צריכים לעשות את מה שה' מצפה מאתנו.
להטיל תכלת וציצית, כדי לזכור את ה', ואת שכינתו בעולם. כפי למדנו מאברהם אבינו.
מצד שני לזכור, שהכל בא מהקב"ה. את זה אנחנו צריכים לקבל, גם אם אנחנו לא רואים
זאת בעין. לו היינו רואים את כסא הכבוד זה היה קל. אך כאן אנחנו צריכים להסתכל על
כל התמונה או לחילופין על פתיל קטן, ולהבין דרכו את גדלותו של הקב"ה ושהוא תמיד
שומר עלינו. זה נכון לגבי הציצית בכלל ובמיוחד בתכלת.

"תניא היה רבי מאיר אומר גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת. משל למה הדבר
דומה למלך בשר ודם שאמר לשני עבדיו לאחד אמר הבא לי חותם של טיט ולאחד אמר
הבא לי חותם של זהב ופשעו שניהם ולא הביאו איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שאמר
לו הבא לי חותם של טיט ולא הביא" (מנחות מ"ג:)

רש"י: "גדול עונשו של לבן – למי שאינו מטיל ציצית ותכלת: חותם – היו עושים לבהמה
ולעבד כשקונין אותן לשם סימן עבדות: זה שאמר לו המלך הבא חותם של טיט – שמצוי
הוא ולא הביא עונשו מרובה:"

מתוך הגמרא ניתן ללמוד כמה דברים על התכלת. גם בזמן שידעו מהו 'התכלת' בכל זאת הוא היה יקר המציאות. לכן גדול עונשו של מי שלא שם בכלל ציצית לבין מי שלא שם תכלת. זאת כיוון שה'לבן' מצוי. בנוסף, התכלת והציצית מוגדרים כ'חותמו של המלך, של הקב"ה'. "חותם של טיט – מה שמדמה חותם של טיט לציצית שכן עושיין לעבדים והציצית מעיד על ישראל שהם עבדי הקב"ה" (תוספות) אך הציצית חותם פשוט של טיט ואילו התכלת חותם של זהב!

אז אם פתיל קטן, 'שרוך נעל' כזה טוב ויפה, מה רע בטלית שכולה תכלת? היכן טעה קורח? קורח חשב שניתן להגיע למציאות שכולם קדושים. הן בני האדם והן ההנהגה בעולם. על פי המדרש, קורח לא היה טיפש, ומחלוקתו לא נבעה מרצונו האישי להיות כהן או מלך. הוא חשב 'שכל העדה קדושים' וכולם יכולים או חייבים להגיע לרמה זו. אנו נראה את דברי רבי נתן בספרו ליקוטי הלכות וננסה להבין. הדברים עמוקים, אך המסר פשוט וחשוב!

תחילה נביא את הדברים ככתבם, עם סימונים בשורות המרכזיות, ונסכם כל פסקה.

”וזה בחינת מחלקת קרח ועדתו, כי קרח היה לוי והיה גדול הלויים, וזה ידוע שלוי הוא בחינת שרש הדין הקדוש והנורא, כי כהן הוא בחינת חסד ולוי הוא בחינת גבורה ודין כידוע ועל – בן נתן ה' יתברך הלויים להכהנים שיהיה נלוים אליהם לעבודתם כדי שיהיה נכלל הלוי בכהן כדי להמתיק הדין בשרשו. ועל – בן עקר התקון על – ידי שהלוי שהוא בחינת דין הוא נלוה אל הכהן ומשרתו בעבודה, על – ידי זה נמתקין כל הדינים בשרשן ונתתקנין כל העולמות ונמחלין ונתפפרין כל העונות, כי כל העונות והחטאים הם על – ידי היצרין רעין שנמשכין כלם מבחינת דינים כנ”ל ואין הדין נמתק אלא בשרשו, על – בן לא היה באפשר שתהיה הפפרה והתקון של עבודת בית – המקדש על – ידי הכהן איש החסד לבד, כי צריכין להמתיק הדין בשרשו, על – בן הכרח שיהיה נלוה הלוי אל הכהן ולהיות טפל אליו ולשמש ולשרת אותו בכל צרכי העבודה. כמו שכתוב, ונלוו עליך וישרתוך, ועל – ידי שהלוי שהוא שרש הדין היה טפל אל הכהן ושרת אותו, על – ידי זה נכלל הדין שהוא הלוי בהכהן שהוא חסד ונמתק הדין של הלוי שהוא שרש הדין, שזהו בחינת המתקת הדין בשרשו שעל – ידי זה עקר התקון, ועל – ידי זה היה כל הפפרות וסליחות עונות, כי נתבטל בוח היצר הרע בשרשו שהוא הדין, כי נמתק הדין בשרשו על – ידי העבודה של הכהן שנלוה אליו הלוי לשרתו וכו' כנ”ל. וקרח היה לוי והיה גדול הלויים ובדאי היה נאחז בשרשו ביותר בבחינת דינים וגבורות הרבה, ובאמת זה היה מצד מעלתו, כי בהשרש כל הדינים הם קדושים וזכים מאד מאד והם שלמות ותקון העולמות רק שצריכים להמתיקם לכללם בחסד וזה כל עבודתנו כידוע. וקרח לפי גדל מעלתו שהיה גדול הלויים בדאי היה בו דינים גבוהים הרבה מאד וכל עבודתו היה שהיה צריך להמתיקם, ועקר המתקתו שהיה צריך לבטל את עצמו בתכלית הבטול נגד אהרן הכהן שהיה תכלית החסד, אבל מחמת גסותו נתגרה בו הדין ולא עמד בנסיון ונתקנא באהרן ולא רצה לכלל בו, ותכף שהפריד את עצמו בלבבו מאהרן תכף התגברו בו הדינים ביותר ונפרד יותר, וכל מה שנפרד יותר נתגרו בו הדינים יותר, כי שרשו היו דינים וגבורות הרבה כנ”ל. עד שהתגרו בו כל כך עד שהפילו אותו לגמרי עד שחלק על ה' ועל משיחו ועל אהרן ועל כל התורה בלה...”

תמצית הדברים: הלוי מסמל את הנהגת ה'דין' בעולם. אמת מושלמת. ללא פשרות. אך ה'דין' גם מסמל את הרע בעולם. (קיצוניות- או הכל טוב או הכל רע). לעומתו הכהן הוא איש ה'חסד'. 'תומיך ואוריך לאיש חסידך'. לו היה הכהן לבדו מנסה לכפר על עוונות עם ישראל הוא לא היה מצליח, משום שגם 'איש חסד' צריך לדעת שיש מקומות שאין בהם פשרות. לכן האידיאל הוא: הכהן איש החסד עובד במקדש, ונלווה אליו (מלשון לוי) הלוי. כך 'מתמתקים הדינים' ומתקן העולם.

אך קורח, הגדול שבלוויים, רצה להגיע למצב ש'כולם קדושים'. להגיע למצב שכולם מתוקנים ומושלמים. לא רק הכהנים ולא רק הלויים. אך הדרך שרצה להגיע היתה מוטעת. ברגע שהוא הפריד את עצמו מאהרן, התגבר בו הכח הרע של הדין. טעותו היתה שאי אפשר לתקן את העולם על ידי התפרדות מחלק מן העם.

”וכל טעותו היה שמחמת גסותו נדמה לו שהכל שוין ולא רצה להאמין שגם הצדיקים הקדושים צריכין מלחמה גדולה עם היצר הרע שלמעלה שהוא בחינת דינים כנ”ל. ואמר שמי שזוכה למעלת הגדולים שוב אין צריך מלחמה כלל. ואם בן הכל שוין ואין חלוק בין משה

ואהרן ובין שאר הגדולים, ובפרט שאז היו כל ישראל במעלה גבה מאד, כי זכו כלם להשגת נבואת פנים בפנים לשמע מסיני מפי הגבורה.

תמצית הדברים: קורח חשב שאם כולם התעלו (באופן רגעי או אפילו נצחי) למעלת נבואה, אזי הם כבר לא צריכים להתמודד עם הרע. נגמרו המלחמות. וכאן הטעות: בכל שלב בחיים ישנם התמודדויות. דווקא לאנשים גדולים. אפילו לכהן הגדול. ובכל אופן אין מציאות כזו שכולם שווים.

"וזה ששאל, טלית שבלה תכלת חיבת בעיצית? ...ועל - בן שאל, טלית שבלה תכלת איך שיך שתתחייב בעיצית, כי הלא טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרך וכו'! הינו מאחר שתכלת גבה וקדוש כל כך עד שיש פח לחוט אחד של תכלת לתקן את הטלית של מין אחר ולעשות אותה כאלו היא בלה עיצית ותכלת, ובאמת בודאי בן הוא שעל - ידי חוטי העיצית נעשה כל הטלית כאלו בלה עיצית, כי בודאי נמשך קדשת העיצית שעקרן תכלת על כל הטלית ונעשה הטלית כאלו הוא בלה תכלת בלה עיצית, ועל - בן אנו מברכין להתעטף בעיצית ואין מברכין להתעטף בטלית שתלויים בו עיצית, כי עטיפתנו הוא רק בעיצית, כי על - ידי חוטי העיצית נעשה הטלית קדוש בלו בקדשת העיצית וכאלו הוא בלו עיצית, ועל - בן טעה קרח ושאל מאחר שתכלת גבה וקדושה כל כך עד שיש לה פח שחוט אחד של תכלת יפטר את הטלית של מין אחר ונעשה את הטלית כאלו הוא תכלת אם בן, מכל שכן וקל וחמור בשהטלית בעצמה הוא בלה של תכלת אינו בדין שתפטר את עצמה..."

תמצית הדברים: עדיין שואל קורח. הרי רוב הטלית אינה 'עיצית' או 'תכלת'. ובכל זאת אנו מברכים להתעטף בעיצית. וזה העיקר. אז אם פתיל אחד פוטר את כל הבגד, אז בטח שאם כל הבגד הוא תכלת, זה הכי טוב!
וכאן באה התשובה:

"וזה בחינת הא-ל תמים דרכו אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו, לכל החוסים בו דיקא, יהיה מי שיהיה מקטן ועד גדול ולמעלה מעלה מהגדול שבגדולים ולמטה מטה מהפחות שבפחותים, לכלם התורה שהוא אמרת ה' מגן להם לכלם. וזהו בחינת הא-ל תמים דרכו, ... כי אמרת ה' צרופה שהיא צרופה ומזקקת בחכמה נוראה ועמקה כל כך עד שהוא מועילה ומגנה לכל באי עולם מראש ועד סוף בחינת מגן הוא לכל החוסים בו. לכל החוסים דיקא כנ"ל. וזהו עקר תמימותה ושלמותה של התורה שהיא תמימה ושלמה בכל מיני שלמות בבחינת תורת ה' תמימה ומועילה ומתקנת הכל באשר לכל באיזה מדרגה שהוא מרום כל דרגין עד סוף כל דרגין, כי אם היה, חס ושלום, איזה בחינה ודרגה שבעולם למעלה או למטה שלא תועיל לו התורה, חס ושלום, מחמת עצם מעלתו או מחמת עמקות ירידתו ונפילתו חס ושלום, אם בן היה חסרון בהתורה חלילה, אבל באמת תורת ה' תמימה בתכלית השלמות ואין דרגה בעולם שלא תגן ותושיע לו התורה בחינת הא-ל תמים דרכו וכו' מגן הוא לכל החוסים בו, לכל דיקא כנ"ל."

נקודת המוצא היא שהקב"ה 'מגן לכל החוסים בו'. מגדול ועד קטן. המחשבה שרק אם כולם יהיו קדושים אז יהיה טוב, מנסה להמעיט בערכם של מי שאינו כזה.

דווקא העובדה שעם ישראל מורכב מאנשים שונים, זאת השלמות. לכן המבחן מול קורח ועדתו נעשה דווקא בקטורת, המסמלת את הגוונים השונים שיש בעם ישראל. וש'כל תפילה שאין בה גם ממושעי ישראל – אינה תפילה'.

מצד שני אסור לשכוח את ה'תכלת', התכלית. אנו מצדנו צריכים לשאוף לראות בתכלת את הים (הניסים שבים, וגם את הים כפשוטו) ובים את הרקיע, ורקיע את כסא הכבוד. לראות בכל דבר את העובדה שה' מגן עלינו, ולאמין שכל מעשה שאנו עושים. קטן כגדול מגיעים בסופו של דבר עד כסא הכבוד.

יהי רצון שהמעשים הרבים שעם ישראל עושה השבוע. החייל בחזית, התלמיד בלימוד, האישה בהפרשת החלה, והילד בתפילה. ומעל הכל מפגן האחדות והמטרה המשותפת של כל העם, למרות הגוונים בעם- הם שיבקעו שערי שמים ויגיעו עד כסא כבודו. באותה עת יזכר גם הקב"ה בנו, זייגן לכל החוסים בו'.

שבת שלום
מרדכי פרסוף